

# Středoevropské rondely

JAROSLAV ŘÍDKÝ  
RADKA  
ŠUMBEROVÁ

Záhada  
evropského pravěku



*Kamenné kruhy, známé zejména z doby kamenné a bronzové ze západní Evropy, přitahují pozornost po celou dobu své existence. Svůj původní účel, který je stále předmětem spekulací, už dávno ztratily. Jejich využití se měnilo v čase i prostoru a původní stavitelé či iniciátoři by byli překvapeni mnohotvarostí výkladu smyslu svých staveb. Tyto objekty však nejsou v prostoru pravěké Evropy osamocené. O stovky i tisíce let je předcházejí stavby s podobnými okrouhlými půdorysy, ale z rozdílného materiálu – rondely.*

## Co je to rondel?

Jako rondel se označuje soustava několika zahloubených objektů. Celý objekt je tvořen okrouhlými příkopy, a to v různém počtu a s typickým hrotitým profilem. V prostoru

Letecký snímek rondelu ve Skupicích (okres Louny). Pomocí vegetačních příznaků je vidět vnější příkop a dva až tři palisádové kruhy uvnitř. Vně rondelu je další lineární útvar a řada bodových objektů (tzv. maculae). Snímek © Martin Gojda, ARÚ AV ČR.

← ← Volná rekonstrukce rondelů a jejich okolí podle nálezo-  
vých situací v Kolíně. Objekty nemusí pocházet ze  
stejně doby. Kresba © Izabela Skokanová.

uzavřeném vnitřním příkopem bývají koncentrické mělké žlábků, v nichž byly ukotveny palisády. Vnitřek bývá většinou prázdný. Rekonstrukce rondelů nápadně připomínají kruhy z britských ostrovů. Podobnost podporují nálezy vstupů v příkopech i palisádách, mířící zhruba k hlavním světovým stranám. Většina současných badatelů však přímou souvislost rondelů a západoevropských kruhových útvarů spíše odmítá.

Objevy některých rondelů (o průměru větším než 200 m, s příkopy až 10 m širokými a více než 4 m hlubokými) dokládají, že šlo o objekty monumentální. Palisády tvořily neproniknutelnou zeď. Nebylo vidět, co se děje uvnitř objektu, a dění vně areálu se dalo pozorovat pouze vstupy nebo jiným přerušením palisád. Orientace některých vstupů k hlavním světovým stranám navozuje úvahy o využití k astronomickému pozorování.<sup>1</sup>

### Mladý neolit – čas rondelů

Výsledky bádání popisují období existence rondelů (v České republice mladší neolit, 4900–4500 př. Kr.) jako čas změn. Tehdejší převážně zemědělská společnost prošla určitým vývojem – měnily se tvary obydlí i jejich konstrukce, tvary a výzdoba keramických nádob či spektrum surovin pro kamené nástroje a šperky. Zdroje surovin mohly být velmi daleko a spolu s nálezy importované keramiky poukazují na vzdálené kontakty tehdejších komunit.

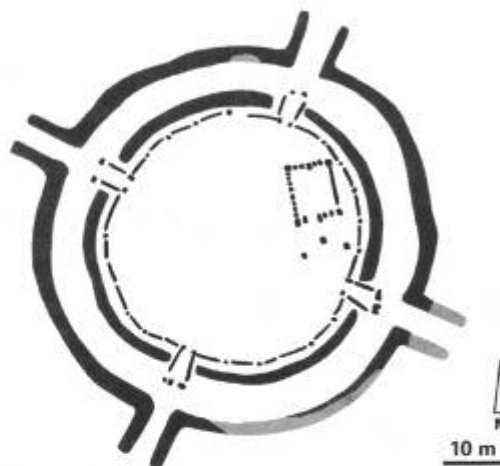
V mladém neolitu se podstatněji rozšířil pohřební žárový ritus a známe z té doby i více pohřebišť. Jsou na nich také pohřby jedinců s bohatší výbavou, což ukazuje na změny v sociální struktuře, i hroby dětí obou pohlaví. Mění se uspořádání plochy sídelních areálů a zřejmě také sociální i ekonomické postavení některých areálů v menších sídelních oblastech (například podél vodních toků). Právě rondel je nositelem jedné z výrazných změn – nepřehlédnutelnou novinkou v prostorové struktuře některých sídlišť.

### Kde všude jsou?

Rondely spojují několik zhruba současně existujících archeologických kultur střední Evropy jako mezikulturní fenomén. Ještě v osmdesátých letech bylo v Čechách známo asi 5 rondelů, nový objev se považoval za velmi vzácný a podle prvních interpretací dokládal centrální funkci sídliště pro široké okolí. Na přelomu tisíciletí, zejména s rozvojem letecké a geofyzikální prospekce, bylo registrováno už 11 rondelů. Dnes v Čechách známe 23 rondelů na 18 nalezištích a v celé republice evidujeme 32 pravděpodobných objektů tohoto typu v okruhu neolitických kultur s vypíchanou keramikou a s moravskou malovanou keramikou. Podobný nárůst informací je v posledních dvaceti letech hlášen také ze Slovenska, Dolního Rakouska, Německa a Maďarska. Většinou jde o nale-



Nahoře: Goseck, Sasko-Anhaltsko. Rekonstrukce rondelu s jedním příkopem a třemi vstupy. Podle F. Bertemese a P. F. Biehla, 2005.



Dole: Bučany, Slovensko. Půdorysný plán rondelu se dvěma příkopy a čtyřmi vstupy. Podle J. Petrasche, 1990.

ziště s jedním rondelem, známe však více než desítku ploch se dvěma či více rondely. Rekord drží saská Kyhna nedaleko Lipska s 5 rondely zachycenými letecky. Mladoneolitických rondelů dnes známe ve střední Evropě téměř 200. Tento počet, stěží předpokládaný v minulosti, přináší také nový pohled na mladoneolitickou společnost.

### Jak vypadaly?

O podobách rondelů nás kromě terénních odkryvů nejlépe informují letecká snímkování a geofyzikální měření. Existovalo několik konstrukčních variant. Mění se počet hrotitých příkopů (1–4), liší se průměr rondelů a nejvýraznější rozdíly jsou v počtu a tvaru vstupů.

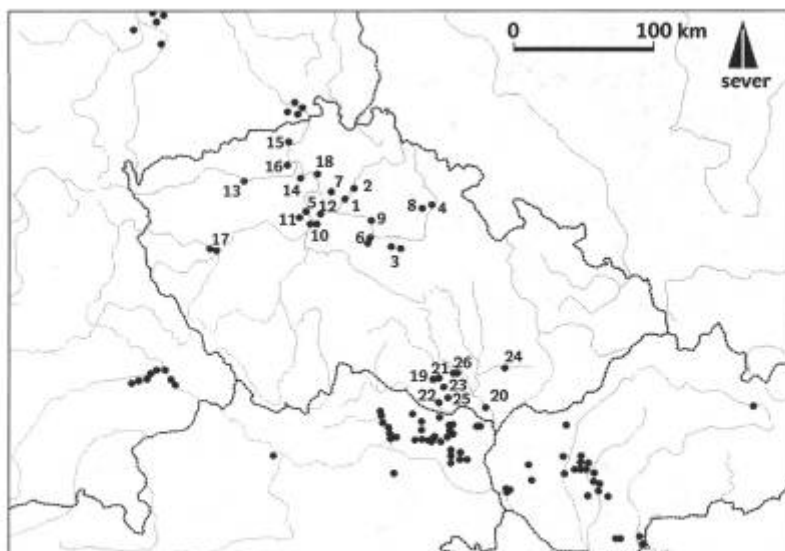
Odhad původní výšky palisád vychází z hloubky žlábků, v nichž byla ukotvena (většinou se uvažuje výška nad 1,5 m). Kmeny byly podle nalezených stop kladeny hustě vedle sebe a množství pokácených stromů muselo poznamenat ráz okolní krajiny. Například pro rekonstrukci palisád rondelu v rakouském Schletzu bylo pokáceno více

Mgr. Jaroslav Řídký (\*1976) vystudoval archeologii a etnologii na Filozofické fakultě UK v Praze. Pracuje v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Zabývá se zejména vnitřní strukturou sídelních areálů kultury s vypíchanou keramikou a keramikou samotnou (5100–4500 př. Kr.). Je členem výzkumných týmů neolitických a chalkolitických lokalit ve středním Turecku (Güvercinkeyası a Tepecik-Çiftlik), kde zpracovává části kamenné industrie. Podílel se na vedení terénních výzkumů (s P. Limburským) ve Velkých Přílepech (Praha-západ) a vedl výzkumy v komerčních zónách obcí Horoměřice (2003) a Dobrovíz (2007).

PhDr. Radka Šumberová (\*1966) vystudovala archeologii na Filozofické fakultě UK v Praze. V Archeologickém ústavu AV ČR Praha, v. v. i., se specializuje na problematiku zpracování velkých keramických souborů a archeologii regionu. Vede pracoviště archeologického ústavu v Kutné Hoře, zaměřené na studium pravěkého vývoje tohoto regionu, a četné terénní výzkumy v této oblasti. V současnosti je pověřena vedením rozsáhlého záchranného výzkumu v trase obchvatu silnice I/38 kolem Kolína.

<sup>1)</sup> Článek shrnuje informace o rondelích, jejich výzkumu a památkové ochraně zejména z hlediska archeologie. Plošné výzkumy a aplikace nedestruktivních archeologických metod, realizované Archeologickým ústavem AV ČR Praha v posledních 20 letech, přispěly podstatně ke studiu tohoto fenoménu.





Rozšíření nalezišť s mladoneolitickými rondely v České republice a nejbližším okolí: 1 – Benátky nad Jizerou, 2 – Březno, 3 – Bylany, 4 – Holohlavy, 5 – Horoměřice, 6 – Kolín, 7 – Krpy, 8 – Lochenice, 9 – Poděbrady-Choťánky, 10 – Praha-Krč, 11 – Praha-Ruzyně, 12 – Praha-Vinoř, 13 – Skupice, 14 – Straškov, 15 – Ústí nad Labem, 16 – Vchynice, 17 – Vochov, 18 – Želízy, 19 – Běhařovice, 20 – Bulhary, 21 – Křepice, 22 – Mašovice, 23 – Němčičky, 24 – Rašovice, 25 – Těšetice-Kyjovice, 26 – Vedrovice. Kresba © Jaroslav Řídký, ARÚ AV ČR.

než 420 dubových kmenů o průměru kolem 26 cm!

Zatím není vyřešen osud materiálu z příkopů. Někteří archeologové uvažují o vršení valů, a to zřejmě uvnitř areálu, další o rozvlečení po okolí.

#### Jak byly stavěny a jak rychle?

Podle nálezů nedostavěných objektů (například Kleedorf nebo Kamegg v Dolním Rakousku), byly příkopy hloubeny po částech – jednotlivé úseky mají různou hloubku a někdy se konce příkopu nesetkaly (Mašovice na jižní Moravě). Jako nástroje asi sloužily různé parohové kopáče a dřevěné rýče. Jejich stopy jsou někdy zaznamenány na stěnách příkopů.

Rychlost výstavby můžeme jen odhadovat či pokusně ověřovat. Podrobně byla rekonstrukce evidována v rakouském Heldenbergu. Kromě doby na kopání příkopů, kácení stromů a stavby palisád byla při rekonstrukci

Letecký snímek archeologického výzkumu na stavbě obchvatu Kolína s odkryvem v místě rondelů. Šipky označují polohu příkopů dvou rondelů, rysujících se tmavší barvou výplně po skrývce ornice. Snímek © Martin Gajda, ARÚ AV ČR.



rondelu ze Schletzu sledována také spotřeba nástrojů a předpokládaná doba jejich výroby. Podle zúčastněných badatelů by stavbu rondelu stihlo kolem 100–200 lidí asi za 2 roky!

#### Čemu sloužily?

Byly to ohrady pro dobytek, refugia, svatyně, hřiště, nebo kalendária pro určení setby či sklizně? Na tom se archeologové po více než sto letech bádání nemožou shodnout. Nález artefaktů v příkopech vypovídají o účelu objektu většinou jen málo.

Někdo, kdo jejich konstrukci znal, však musel naplánovat a řídit stavbu rondelu, protože má základní rysy unifikované. Pokusy poukazují na časovou a energetickou náročnost stavby. Pokud by se nějak neúčastnili lidé z okolních sídlišť, představovala by výstavba většího rondelu pro místní obyvatele výraznou a dlouhodobou zátěž. Objevy rondelů pouze na některých sídelních areálech proto s velkou pravděpodobností svědčí o centrální úloze těchto areálů, tedy o přítomnosti osob s vyšším postavením.

Díky existenci rondelů musíme v období mladého neolitu počítat se základními matematickými a astronomickými znalostmi a s rozsáhlými komunikačními možnostmi.

#### Rondely v Kolíně – lokalita určená k zániku

Záchranný archeologický výzkum, který nyní provádí pražský Archeologický ústav na trase plánovaného silničního obchvatu Kolína, odkryl již tři rondely. Dva leží na mírném svahu nad ohybem Labe k severu, jeden je vzdálen 6 km na pravém břehu dnes drobného labského přítoku. Známá neolitická lokalita Bylany u Kutné Hory se dvěma rondely je vzdušnou čarou vzdálena jen 6 km. Koncentrace těchto útvarů a dalších archeologických objektů svědčí o důležitosti tohoto prostoru v pravěku, zejména však v neolitu. S tím souvisí velikost a konstrukce rondelu, který patří k největším v Evropě (má čtyři koncentrické příkopy hluboké až 4,5 m, široké až 14 m). Jeho vnitřní prostor byl bohužel již dříve zničen stavbou křižovatky, přesto zachované části příkopů a bran působí ohromujícím dojmem. Monumentální je zejména severní brána, kde ramena všech příkopů vyběhají do úzkých kleští, mezi nimiž se dalo projít jen po metrové šíři nad čtyřmetrovým srázem s hladkými, téměř svislými stěnami. Nepředpokládá se, že by rondely měly obranný význam, vstup do nich byl však snadno kontrolovatelný. Stavitelé rondelů udržovali – podařilo se prokázat několikanásobné opravy příkopů. Také blízký menší rondel měl chráněný vstup do areálu (příkopem, konstrukcí bran a palisádou, která neměla vstupy v ose bran, a nešlo projít rovnou dovnitř).


O dění uvnitř rondelů chybějí přímé informace. Nálezy z příkopů umožňují aspoň předběžné úvahy, jen s velkou opatrností je však můžeme spojovat s původní funkcí objektů. Mimořádně mnoho keramiky a zvířecích kostí podporuje teze o společných oslavách uvnitř areálu, na něž bylo třeba přinést nádoby s jídlem a nápoji, poražená zvířata apod. Lebky

turů, nalézané u vstupů, mohly tvořit dominanty votivních kůlů. Několikrát byly v příkopu odkryty lidské pozůstatky, nevíme však, jak souvisely s funkcí rondelu. Našly se poblíž vstupů, mají podobu regulérních pohřbů či jen pohozených jedinců. Nejméně jednou se podařilo prokázat násilnou smrt.

Blízko rondelů bylo odkryto i sídliště s dlouhými domy výrazných tvarů a rozměrů. Jestli v něm žili stavitelé, nebo uživatelé rondelů, zatím nevíme. Dosud se ani nepodařilo vyřešit, který z rondelů je starší.

#### Co s nimi?

Rondely jsou opředeny řadou mýtů, založených na seriózních vědeckých základech i na polopravdách. Alarmující skutečností týkající se jejich zachování, a tudíž poznání nových souvislostí je současný stavební boom v celé střední Evropě. Pravěké objekty jsou ničeny, ať už pod dohledem archeologa nebo bohužel i bez něj. Významnými negativními činiteli jsou také zemědělská činnost a eroze. Pro budoucnost rondelů je inspirativní ukázka ochrany a možnosti zapojit je do naučných stezek. Na základě průzkumů

se například v Rakousku zastavují stavební i zemědělské práce (ve spolupráci s majitelem pozemku), půdorysy rondelů se zviditelňují vysazením barevně výrazného porostu a opatřují se informačními tabulemi. Rondely se tak „konzervují“. V našich podmínkách si však zatím takovou ochranu památek těžko představíme. 

#### K DALŠÍMU ČTENÍ

- F. Bertemes, P. F. Biehl: Goseck: Archäologie geht on line, Archäologie in Deutschland 6, 36–38, 2005
- F. Daim, W. Neubauer: Zeitreise Heldenberg. Geheimnisvolle Kreisgräben. Katalog zur Niederösterreichischen Landesausstellung, Verlag Berger, Horn/Wien 2005
- G. Hasenhündl, W. Neubauer, G. Trnka: Kreisgräben – eine runde Sache. Sechs Wege zu ausgewählten Kreisgrabenanlagen im Weinviertel. Eine Annäherung an die ältesten Monumentalbauten Europas, Horn/Wien 2005
- I. Pavlů, J. Rulf, M. Zápotocká: Bylany Rondel. Model of the neolithic site, Památky archeologické, Supplementum 3, 7–123, 1995
- J. Pavúk, V. Karlovský: Orientácia rondelov Lengyelskej kultúry na smery vysokého a nízkeho Mesiaca, Slovenská Archeológia 52, 211–280, 2004
- J. Petrasch: Mittelneolitische Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa, 71. Bericht der RGK, Mainz a/R., 407–564, 1990
- V. Podborský a kol.: Pravěká sociokultovní architektura na Moravě. Primeval Socio-ritual Architecture in Moravia, Masarykova univerzita, Brno 1999
- J. Rulf: Středoevropské neolitické rondely, Dějiny a současnost 14, 7–11, 6/1992